

Fonduri arhivistice în limba germană în slujba cercetării științifice

ELISABETA MARIN

Primii germani de pe teritoriul țării noastre, colonizați în secolul al XII-lea, au fost așa-numiții sași transilvăneni. În secolul al XVIII-lea au venit șvabii în Banat, mai apoi șvabii sătmăreni și alte grupuri de coloniști germani. De-a lungul secolelor, ei au creat, prin activitatea lor socială, economică, politică, administrativă și culturală, arhive bogate în conținut, care există și se păstrează, în cea mai mare parte, și astăzi în România.

Începând cu anul 1940, o mare parte a populației germane din România a emigrat, iar după anul 1989 numărul lor a scăzut rapid de la 200.000 la 50.000.

Arhivele Naționale ale României, cu cele 41 de direcții județene ale sale, reprezintă singura instituție care păstrează și conservă mărturiile documentare scrise, iar fonduri germane se află îndeosebi în Arhivele din Sibiu, Brașov, Cluj-Napoca, Timișoara, Bistrița. Fonduri arhivistice germane, care nu aparțin statului, se mai păstrează la Biserica evanghelică și la diverse școli germane care au funcționat mai înainte.

Putem afirma că, atât înainte cât și după anul 1989, fondurile germane au fost accesibile, numai că, înainte, aprobările pentru cercetare se obțineau mai anevoios decât în ziua de azi. Din păcate, atât înainte cât și în prezent, erau și sunt prea puțini cunoscători de limbă germană care să prelucreză științific un material de arhivă atât de bogat și de interesant. Totuși, Arhivele Naționale, prin Școala Națională de Perfecționare Arhivistică, au făcut eforturi pentru formarea unor specialiști organizând cursuri intensive de paleografie germană în anii 1975, 1981, 1985, 1990. O parte dintre aceștia au continuat perfecționarea în Germania Federală, unde au fost trimiși la cercetare și depistare de documente – referitoare la România – existente în arhivele germane din Koblenz, München, Stuttgart, Freiburg, Bonn ș.a. Rezultatele muncii acestor cercetători au îmbogățit colecția de microfilme și au permis, într-un fel, continuarea valorificării și completării fondurilor documentare germane existente în țară. Un rod al acestor cercetări este volumul de documente externe publicate de Direcția Generală a Arhivelor Statului și coordonat de Radu Constantinescu, cu titlul *Lupta pentru unitate națională a Țărilor Române, 1590-1630*, traducerea fiind efectuată de Elisabeta Marin, Gernot Nussbächer, Liliana Popa. După cum am afirmat la început, fondurile cuprinzând documente în limba germană au fost prelucrate de cunoscători și vorbitori de limbă germană, arhiviști și profesori de istorie, în general, germaniști. Printre cei care s-au ocupat de valorificarea acestor fonduri

putem să amintim câteva nume: prof. dr. Gustav Gündisch, Herta Gündisch și Konrad Gündisch, Elena Moisuc Limona, Georg Duzinchevici, Constantin Stoide, Ioan Dordea, Monica Vlaicu, Gernot Nussbächer, Costin Feneșan, Tiberiu Moț, Ioan Drăgan, Corneliu Mihail Lungu, Elisabeta Marin. Rod al muncii lor sunt volumele: Georg Duzinchevici, Herta Gündisch, Evdochia Buta, *Inventarul protocoalelor Primăriei Sibiu, 1521-1700*, București, D.G.A.S., 1958, și *Istoricul arhivei din Sibiu (Zur Geschichte der Staatsarchivs von Hermannstadt)*, în „Forschungen zur Volks – und Landeskunde”, nr. 2, 1959, Sibiu, p. 75-96; Elena Moisuc, *Industria textilă din Brașov și Țara Bârsei – Catalog de documente 1413-1820*, vol. I, București, D.G.A.S., 1960, și *Colecția Acte în legătură cu breslele brașovene (în Arhivele Statului – 125 de ani de activitate)*, p. 327-343; Constantin Stoide, *Arhiva magistratului orașului Brașov. Inventarul actelor neînregistrate*, vol. I-II, București, D.G.A.S., 1959-1961.

Despre istoria sașilor pe teritoriul și în spațiul românesc – din secolul al XII-lea și până la 1848, un colectiv de autori de origine germană, printre care îi amintim pe Ludwig Binder, Carl Gölner, Gustav Gündisch, Michael Kroner, Thomas Nägler, Paul Niedermaier, Joachim Wittstock ș.a. editează volumul *Geschichte der Deutschen auf dem Gebiete Rumäniens*, vol. I, București, Editura Kriterion, 1979.

Pentru a păstra tradiția și a continua ediția de documente începută de Franz Zimmermann, Gustav Gündisch reia cercetările și publică, începând cu anul 1975, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen, 1438-1457*, vol. V, sub egida Editurii Academiei, urmând ca în 1981, împreună cu Herta Gündisch, Konrad Gündisch și Gernot Nussbächer să editeze vol. VI, 1458-1473, iar în anul 1991, vol. VII, 1474-1486.

Printre cei care s-au ocupat de cunoașterea activității social-politice, economice, culturale a populației germane de pe teritoriul României este și Costin Feneșan, directorul general al Arhivelor Naționale, care s-a aplecat, în special, asupra documentelor germane din Banat, dar nu le-a neglijat și pe cele din Transilvania. Una dintre multele lucrări în acest sens este și *Kolonisation des Banater Berglandes im 18.Jh.*, apărută în „Forschungen”, 1979, 22/2, p. 43-50 și a contribuit în mod deosebit la editarea celor 6 volume ale lucrării *Izvoarele răscoalei lui Horea*, apărută în perioada 1982-1984, sub egida Editurii Academiei Române, în două serii: seria A – Diplomataria și seria B – Izvoare narative.

Direcția Județeană Bistrița a Arhivelor Naționale deține și ea un bogat material documentar în limba germană. Acesta a fost valorificat în anul 1986 prin apariția, în seria „Schriften zur Landeskunde: Siebenbürgens”, a volumelor I-II, *Urkunden und Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen. 1203-1570*, de Albert Berger, aus dem Nachlaß, herausgegeben von Ernst Wagner (Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde E.V.), Heidelberg, Böhlau Verlag, Köln – Wien, 1986, iar în anul 1995, Ernst Wagner împreună cu Ioan

Dordea, Ioan Drăgan, de la Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, și Konrad Gündisch editează, sub același titlu și editură, la care se adaugă Weimar, al treilea volum de documente, pentru perioada anilor 1571-1585.

Printre cei care s-au ocupat în mod special de valorificarea fondurilor arhivistice conținând documente în limba germană din România, mai ales de cele din Brașov, Sighișoara, Sibiu, se află și colegul Gernot Nussbächer, care a reușit, prin cele peste 1200 de titluri, să se impună ca unul dintre cei mai buni cunoscători ai acestor arhive. Dintre cele mai importante titluri ale unor lucrări semnate de distinsul specialist amintim: *Johannes Honterus – Sein Leben und Werk im Bild*, București, Editura Kriterion, 1973 și *Aus Urkunden und Chroniken*, București, Editura Kriterion, 1987.

În preocuparea lor pentru perfecționarea specialiștilor, arhiviștii s-au străduit să împărtășească și sub altă formă cunoștințele dobândite, ca, de exemplu, Monica Vlaicu, autoarea studiului privind unele *Observații asupra sistemului de prescurtări în documentele transilvănene cu scriere gotică, din sec. XV-XVII*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1, 1979, p. 48-66.

Consultând *Bibliografia Istorică a României* din perioada 1944-1989, am putut constata că fondurile cu documente germane au fost valorificate în mare parte și pe măsura forțelor celor interesați, fiind publicate în acest interval cca 150 de titluri, iar în perioada de după 1989, aproximativ 40 de titluri (volumul VIII din *Bibliografia Istorică a României*, 1989-1994).

Am dori să subliniem că, în România, grija față de documente a existat totdeauna, s-a încercat și s-a reușit ca Arhivele să rămână ceea ce au fost și sunt, deținătoare ale unui inestimabil tezaur de izvoare istorice. În depozitele Arhivelor românești se păstrează documente scrise în diverse limbi, cum ar fi: latină, slavonă, română, germană, maghiară, greacă, italiană. Din nefericire, au fost perioade când Arhivele din România au fost frustrate de tezaurul lor, cum ar fi, în perioada 1885-1895, când multe fonduri arhivistice au fost concentrate la Budapesta. Un exemplu ar fi fondul „Landesadministration in dem Temeswarer Banat, 1716-1753”, care la Budapesta se găsește în fondul E 303, sau celo luato în timpul ocupației sârbești, în 1918-1919. Și s-ar mai putea da multe alte exemple.

Vom reveni la perioada de după anul 1989, subliniind faptul că până la apariția Legii Arhivelor Naționale, în aprilie 1996 (Legea Nr. 16/1996), arhivele au fost protejate de Decretul 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național, care nu a fost abrogat până în momentul apariției noii legi, așa cum s-a întâmplat cu Legea Patrimoniului. Activitatea în Arhivele Naționale ale României și în direcțiile județene s-a desfășurat în continuare, însă angajații s-au confruntat dintr-o dată cu o multitudine de situații inedite cărora a trebuit să le facă față.

În primul rând, populația a trebuit să fie lămurită că Arhivele Naționale și direcțiile județene dețin numai documente istorice și funcționale și nu arhivele

Securității sau ale Miliției. După aceea, când lucrurile au fost clarificate și s-au convins că pot obține certificare și acte care să le ateste drepturile patrimoniale, cetățenii care au fost împrăștiți prin reforma agrară, expropriații, foștii chiaburi, foștii proprietari de imobile, fabrici etc. au apelat la instituția noastră cu toată încrederea, fiindu-le eliberate certificate și copii legalizate pe baza cărora pot intra în drepturile lor. Frecvente solicitări sunt cele de genealogie. Pe baza matricolelor de botezați, căsătoriți, decedați, pe diferite confesiuni, ortodocși, greco-catolici, catolici, evanghelici, reformați, mozaici se eliberează, de asemenea, certificatele solicitate.

Dintre fondurile arhivistice bisericești germane care se află în depozitele direcțiilor județene ale Arhivelor Naționale, s-au preluat de către instituție, în baza fostului Decret 472/1971, numai cele cu caracter istoric, care au completat baza documentară a fondurilor deja deținute de arhive.

În anul 1992, în vederea formării de specialiști care să lucreze numai în domeniul Arhivelor, s-a reînființat, în cadrul Academiei de Poliție „Al. Ioan Cuza”, Facultatea de Arhivistică. În cadrul acesteia, tinerii sunt inițiați în paleografiile limbilor în care sunt scrise documentele. După absolvirea facultății, ei sunt cuprinși în grupe speciale, în cadrul Școlii Naționale de Perfecționare Arhivistică. Astfel, la Brașov, se desfășoară, din 1998, pe durata a cinci ani – cu trei convocări anuale – cursul de paleografie germană, sub îndrumarea lectorilor Gernot Nussbächer și Elisabeta Marin. Cei care se perfecționează în limba și paleografia germană sunt, pe lângă angajații mai noi ai Arhivelor, absolvenții facultății care au fost repartizați în direcțiile județene din Brașov, Timișoara, Târgu-Mureș, Satu-Mare, Zalău, București.

Cu toate greutățile și noutățile inerente unei schimbări, activitatea de valorificare nu a fost neglijată. Astfel, în anul 1995 a apărut volumul I al lucrării *Minoritățile naționale din România, 1918-1925. Documente*, editată de Arhivele Naționale și coordonată de prof. univ. dr. Ioan Scurtu și Liviu Boar, în care este marcată perioada de integrare a minorităților naționale (inclusiv cea germană) în cadrul statului național unitar român.

Volumul al II-lea, care cuprinde perioada 1925-1931, a văzut lumina tiparului în anul 1996, sub coordonarea prof. univ. dr. Ioan Scurtu și Ioan Dordea, și se referă la organizația politică a sașilor și șvabilor, care era Partidul Parlamentar German – și care, în 1929, și-a luat denumirea de Partidul German. Acest partid făcea parte din Uniunea Germanilor din România Mare, care cuprindea organizațiile regionale ale sașilor și șvabilor din Transilvania, Banat, Bucovina și Basarabia.

Organizațiile își desemneau reprezentanții în Consiliul Național, care se întrunea periodic, pentru a discuta problemele generale ale populației germane.

Volumul al III-lea, care grupează documente din anii 1931-1938, a fost editat în 1999, avându-l drept coordonator tot pe prof. univ. dr. Ioan Scurtu.

În anul 1994, în Editurile Kriterion și Böhlau Köln, Weimar, Wien, a apărut volumul de *Correspondență – Scrisori către Georg Daniel Teutsch*, personalitate marcantă a germanilor din România. Fondul personal se află la Direcția Județeană Sibiu a Arhivelor Naționale, iar volumul de corespondență a fost prelucrat de Monica Vlaicu, cu un studiu introductiv de Thomas Năgler.

Doi ani mai târziu, în 1996, cu ocazia împlinirii a 120 ani de arhivă publică în Transilvania, a apărut un volum jubiliar, în ediția bilingvă, coordonat de Monica Vlaicu, în care sunt cuprinse intervenții ale unor marcante nume care se preocupă de valorificarea arhivelor, cum ar fi Konrad Gündisch, Harald Roth ș.a.

În anul 1997, la aniversarea centenarului nașterii lui Karl Kurt Klein (1897-1971, personalitate marcantă a sașilor din Transilvania, originar din Bistrița, germanist, teolog, profesor, care a purtat, în timpul activității sale, desfășurată în țară, o bogată corespondență cu cele mai proeminente personalități ale culturii românești, germane și maghiare) a apărut volumul *Karl Kurt Klein, 1897-1997. Correspondență*, la Editura Clusium. Autorii volumului, arhiviști din direcțiile județene Brașov, Cluj, Sibiu, Bistrița, respectiv Ion Mureșan, Elisabeta Marin, Lia Dragomir, Ioan Dordea, Monica Vlaicu, au încercat să valorifice documentele din această bogată corespondență pe care a păstrat-o Karl Kurt Klein, intrată în fondul personal existent la Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale și care, până în anul 1989, a fost inaccesibil la cercetare.

Cel mai recent exemplu de valorificare a documentelor din fondurile germane aflate în Arhivele Românci – respectiv din cele deținute de direcțiile județene Brașov, Sibiu, Cluj și Arhiva Bisericii Negre din Brașov – este volumul IX din seria *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt – Zunfturkunden 1420-1580*, apărut în anul 1999, ediție de documente îngrijită de Gernot Nussbächer și Elisabeta Marin, și gata de tipar din anul 1982. În anul 1997, Cercul de Studii Transilvane din Heidelberg –Germania, prin directorul său Harald Roth, s-a implicat în publicarea acestui volum, iar Institutul de relații culturale cu străinătatea din Stuttgart a sprijinit apariția acestuia.

În inchoiuro, aș dori să reamintesc faptul că accesibilitatea la documentele scrise în limba germană este îngreunată de câțiva factori: grafia documentelor (caracterele neogotice), limba documentelor, care este diferită de limba vorbită, numărul redus de specialiști care să poată să prelucreze un material atât de valoros și bogat în informații. Mai intervine și factorul timp, cei care se ocupă de cercetare și valorificare fiind angrenați și în alte activități. La acestea se adaugă și puținele investiții alocate domeniului cultură.